

Գ եղ ե ց կ ու ի ն եր

Յիշում եմ, այն ժամանակ երբ դեռ գիւմ-նադիտնի հինգերորդ թէ վեցերորդ դասատան աշակերտ էի, պապիս հետ Բալչոյ - Կրեպկոյ դիւղից գնում էի Դոնի նահանգի Բոստով քաղաքը։ Օգոստոսեան մի կիզիչ, տխուր եւ յոգնեցնող օր էր։ Շոգից եւ չոր տաք քամիից, որ մեր դէմ փուչիի ամպեր էր քշում, աչքներս փակուում էին, բերաններս չորանում, չէինք ուղում ոչ նայել, ոչ խօսել, ոչ մտածել։ Եւ երբ նիրհող կառուպան խախտլ Կարպոն ձիան վրայ մտրակը շարժելով դղակիս էր խփում, եւ չէի բողոքում, ոչ մի ձայն չէի հանում, եւ միայն կիսաքնից դարձնելով հեղ ու տխուր կերպով նայում էի հեռուն, թէ արդեօք փուչիի միջից մի գիւղ չի նկատուում։ Զիբրին կեր տալու համար, մենք կանգ առանք հայկական մեծ Բախչի-Սալահ(*) գիւղում պապիս ծանօթ հարուստ մի Հայի մօտ։ Երբեք եւ իմ կեանքում աւելի կարիկատուրային մի բան, քան այդ Հայն էր, չէի տեսել։ Երեւակայեցէ՛ք ձեզ մի փոքրիկ խուզած գլուխ, թանձր եւ ներքեւ կախուած յօնքերով, թռչնային քիթով, երկար ճերմակ բեխերով, եւ լայն բերանով, որից դուրս էր ցցուած մի երկար, կեռասի փայտից չիրուխ։ Այդ գլուխը անչնորհք կերպով կպցրած էր մի նիհար ու կուզիկ մարմնի, որը հազած էր մի Փանտաստիկ չոր, այն է կարճիկ կարմիր բաձկոն եւ լայն ու փայլուն կապոյտ վարտիք։

Ման էր գալիս այդ մարմինը ոտքերը չռելով եւ հողաթափերը քստքստացնելով։ Խօսում էր աւանց չիրուխը բերանից հանելու, բայց բռնում էր իրեն, Հային յատուկ պատուով։ չէր ժրպտում։ չուում էր աչքերը եւ աշխատում, որքան կարելի է, հիւրերի վրայ քիչ ուշք դարձնել։

Այդ Հայի սենեակներում ոչ քամի կար, ոչ փուչի, բայց նոյնպէս անդուրեկան էր, խեղդուկ եւ տխուր, ինչպէս դաշտում եւ ճանապարհին։ Յիշում եմ, եւ փուշեթաթախ եւ տօթից տանջուած, նստել էի անկիւնում, մի կանաչ սնտուկի վրայ։ Չներկուած, փայտէ պատերը, կահարասին եւ դեղին ծեփով յատակները արձակում էին արեւով խանձուած, չոր փայտի հոտ։ Որ կողմ նայես, ամէն տեղ ճանձեր, ճանձեր, ճանձեր։ Պապս եւ Հայը ցած ձայնով խօսում էին արածացնելու, արօտատեղի եւ ոչխարների մասին։ Եւ գիտէի, որ սամավար դնելը պէտք է տեւի մի ամբողջ ժամ, որ պապիկիս Հայ խմելը պէտք է քաշի ոչ պակաս քան մի ժամ, եւ որ յետոյ պէտք է պառկի մի երկու կամ երեք ժամ, որ իմ օրուայ մի քառորդը պիտի կորչի սպասելով, որից յետոյ էլի տաքը, փուչին, լրիկահարող ճանապարհները։ Եւ լսում էի երկու ձայների մթմթթոցը եւ ինձ սկսում էր թուալ, որ Հային, ամանեղէնների պահարանը, ճանձերը, եւ պատուհանները, որոնցով արեւը ներս էր թափում իր տաքութիւնը, եւ տեսնում եմ վաղուց - վաղուց, եւ թէ կը դադարեմ նրանց տեսնելուց չառ հեռու ապագայում։ Եւ եւ համակում էի տակուլթեամբ դէպ ի դաշտերը, դէպ ի արեւդար, դէպ ի ճանձերը... Թաշկինակով խախ-

(*) Այժմեան Միասնիկեան ինքնավար քայոնում, կամ առաջ, Բալչի Սալահ անուն գիւղ չկայ, այլ կայ Մեծ Սալահ։ Ծ.Թ.

լուչկան(*) ներս բերեց մատուցարանի վրայ ամանեղէններ, յետոյ սամավարը: Հայր առանց շտապելու դուրս եկաւ նախասենեակ, եւ կանչեց:

— Մաշեա՛, ներս ե՛կ թէյ ածա՛: Սա որտե՞ղ ես, Մաշեա՛:

Լսուեց արագ քայլերի ձայն, եւ սենեակ մտաւ մօտ տասնըվեց տարեկան մի աղջիկ, հասարակ չթի կապոյ հագած, գլխին ճերմակ թաշկինակ: Ամանեղէնը լուանալուս եւ թէյ ածելուս, նա կանգնած էր մէջքը դէպ ի ինձ առած եւ ես նկատեցի միայն, որ նրա մէջքը բարակ էր, ոտքերը բոբիկ, եւ որ մերկ կրունկները ծածկուած էին ցած թողուած ծնկաշորով(*):

Տանտէրը հրաւիրեց ինձ թէյի: Նստելով սեղանի քով, ես նայեցի աղջկայ երեսին, երբ նա ինձ մեկնեց բաժակը եւ յանկարծ այնպէս զգացի, որ կարծես հոգուս միջով անցաւ մի քամի եւ դէն փչեց նրա վրայից օրուայ բոլոր տալանորութիւնները իրենց տխրութեամբ եւ փոշիներով: Ես տեսայ կախարդիչ գծազրու-թիւնները ամենագեղեցիկ դէմքերից մէկի, որ պիտիները երբեւիցէ պատահել են ինձ թէ՛ արթուն ժամանակս եւ թէ՛ երեացել են երազիս մէջ: Իմ առաջ կանգնած էր մի գեղեցկուհի, եւ ես այդ հասկացայ հէնց առաջին հայեացքիցս, ինչպէս հասկանում եմ կայծակը:

Ես պատրաստ եմ երգուել, որ Մարիամը, կամ ինչպէս հայրը կոչեց նրան, — Մաշեան, մի իսկական գեղեցկուհի էր, բայց հաւաստիացնել այդ ես չեմ կարողանում: Երբեմն լինում է, որ ամպերը անկարգ կերպով հաւաքուած են հորիզոնում եւ արեւը նրանց ետեւում թաղնուելով, նրանց եւ երկինքը ներկում է հաղարե-

ւանդ, — ծիրանի, նարնջի, ոսկու, մանիչակի եւ մոյգ-վարդի գոյներով, — մի ամպիկը նման է վանականի, միւսը՝ ձուկի, երրորդը՝ գլուխը չալմայով Տաճկի: Արեգակի շառագոյնով զըրաւել է երկնքի մի երրորդը. փայլում է նա եկեղեցիների խաչերի վրայ, հարուստների տան ապակիների միջից, արտացոլում է գետերում, լճակներում, թրթռում է ծառերի վրայ, հեռու-հեռու արշալոյսի ֆօնի վրայ, որտեղ որ գիշերելու թուշում է վայրի բաղերի երամբ: Եւ կովարածը որ քշում էր կովերին եւ բրիճկայի մէջ ամբարտակի վրայով անցնող երկրաչափը եւ զրօնող պարոնները — ամենքը դիտում են արեւմուտը եւ ամենքը մինչ վերջինը գտնում են, որ նա սարսափելի գեղեցիկ է, բայց ոչ ոք չգիտէ եւ չի կարող ասել ինչումն է այդտեղ գեղեցկութիւնը:

Միայն ես չէի գտնում, որ Հայուհիկը գեղեցիկ է: Ութսուն տարեկան ձեր պապիկս էլ, որ մի խիստ մարդ էր եւ անտարբեր թէ՛ դէպ ի կանայք ու թէ՛ դէպ ի բնութեան գեղեցկութիւնը եւ որ ամբողջ բոպէ քնքուլթեամբ նստում էր Մարիամին, հարցուց.

— Սա ձեր աղջի՞կն է, Ավետ Նաղարիչ:

— Աղջիկս է: Սա աղջիկս է... — պատասխանեց տանտէրը:

— Լաւ օրիորդ է, — դովեց պապիկս:

Հայուհիի գեղեցկութիւնը նկարիչը կը կոչէր կլասիկական եւ ճիշդ: Սա իսկական այն գեղեցկութիւնն էր, որին դիտելը, Աստուած դիտէ որտեղից, ձեր մէջ ներմուծում է մի հաւատ, որ դուք տեսնում էք կանոնաւոր դիմագծեր, որ մազերը, աչքերը, քիթը, բերանը, միզը, կուրծքը եւ ջահել մարմնի բոլոր շարժումները, միաձուլուել են՝ միասին կազմելով ներդաշնակութեան մի ամբողջութիւն, որի մէջ բնութիւնը մի ամենափոքրիկ սխալ գիծ անգամ չի մտցրել: Զեղ թւում է, չգիտեմ ինչու, որպէս թէ իտալական գեղեցիկ կինը յատկապէս հէնց այդ տեսակ քիթ պէտք է ունենար, որպիսին ունէր Մարիամը, — այսինքն ուղիղ, փոքրիկ սապատով, այդպիսի մեծ՝ սեւ

(*) Խախտ կամ խախտուշկա վիրաւորական խօսք չէ, ինչպէս կարծում են Անդրկովկասում, այլ նշանակում է Ուկրայնացի: Ծ.Թ.

(*) Խնկաշոր են կոչում Շամախեցիք կանացի շապկեցիները կամ փոխանը, որ կարելի է փոխարէն եռակայի կամ ժիպոնի գործածել:

աչքեր, աչդպիսի երկար արտեւանունքներ, հէնց աչդպիսի յոգնատանջ հայեացք, որ նրա սեւ, խուճուճ մազերը եւ ունքերը այնպէս էլ վայելում են իր քնքոյշ, ճերմակ գոյնի ճակատին, թշերին, ինչպէս կանաչ եղէգը խաղաղ գետակին: Մարիամի պարանոցը եւ նրա մատդաշ կուրծքը թոյլ են դարդացած, բայց որ մարդ կարող լինի նրանց քանդակագործել, թւում է նա պէտք է տիրէ հսկայական ստեղծագործական տաղանդի: Նայում էք դուք Մարիամին եւ քիչ առ քիչ ցանկութիւն է գալիս ձեր լրայ ասել նրան որեւէ անսովոր, մի հաճելի, մի սրտազին ու գեղեցիկ բան, նոյնպիսի գեղեցիկ, ինչպէս նա ինքն է:

Սկզբից ինձ համար վիրաւորական եւ ամաչելի եղաւ, որ Մարիամիկը ինձ վրայ ոչ մի ուշադրութիւն չի դարձնում եւ բոլոր ժամանակ ցած է նայում. թւում էր ինձ, որ ինչ որ մի առանձին, բախտաւոր եւ հպարտ օդ, բաժանում էր նրան ինձնից եւ նախանձելով վարագուրում էր նրան իմ հայեացքից:

«Այդ նրանից է՝ մտածեցի ես, որ ես ամբողջովին փոշոտ եմ, արեւակէզ, եւ նրանից, որ ես դեռ փոքր եմ»:

Բայց յետոյ քիչ առ քիչ իմ մասին մտածելը մոռացայ եւ ամբողջովին անձնատուր եղայ գեղեցկութեան զգացմունքի: Ես արդէն չէի յիշում դաշտային տիրութեան մասին, փոշիի մասին, չէի լսում ճանճերի վժժալը, չէի հասկանում թէյի համը եւ միայն զգում էի, որ ինձնից հեռու, սեղանի միւս կողմում, կանգնած է գեղեցիկ մի աղջիկ:

Հզում էի գեղեցկութիւնը տարօրինակ կերպով: Ոչ թէ ցանկութիւն, յափշտակութիւն կամ հաճոյք էր գրգռում իմ մէջ Մարիամիկը, այլ մի թէեւ ծանր, բայց հաճելի թախիծ: Այդ թախիծը անորոշ էր, մութ, ինչպէս քունը: Չգիտեմ ինչու, ես խզացի եւ ինձ, եւ պապիկիս եւ Հային, եւ հէնց այն հայ աղջկան էլ. եւ իմ մէջ մի այնպիսի զգացմունք կար, որպէս թէ սենք չորսերս էլ կորցրել ենք կեանքի համար մի շատ կարեւոր բան, որը էլ երբեք

չպէտք է գտնենք: Պապիկս նոյնպէս տիրեց: Այլեւս նա չէր խօսում ոչ մարդագետնի, ոչ էլ ոչխարների մասին. այլ լուռ եւ մտախոհ կերպով մէկ մէկ Մարիամին էր մտիկ անում:

Թէյից յետոյ պապիկս պառկեց քնելու, իսկ ես դուրս եկայ տնից եւ նստեցի տան առաջ: Տունը, ինչպէս եւ Բախշի-Սալահի բոլոր տները, գտնւում էր արեւից կիզուած մի տեղում. չկային ոչ ծառեր(*), ոչ ծածքեր, ոչ ստուեր: Տանտիրոջ ահագին բակը, ծածկւած էր թախտով ու փիփերթով, եւ այդ՝ շնայելով սաստիկ ջերմութեան: Բակում տիրում էր կենդանութիւն եւ ուրախութիւն: Յաճկեկ ցանկապատերից մէկի միւս կողմում, որոնք այս ու այն կողմերում մասերի էին բաժանում ընդարձակ բակը, զրադուած էին կալսելով: Կալի իսկական մէջտեղում ամբացած սիւնի շուրջը վազում էին տասերկու հատ շարքով լծած ձիեր, որ իրենից պատկերացնում էր մի երկար բազիլոն: Մօտիկում ման էր գալիս երկար ժլետով եւ լայն շալվարով մի խախոլ:

Նա մտրակով շրմփացնում էր եւ կանչում մի այնպիսի եղանակով, որ կարծես կամենում էր ձիաներին գրգռել եւ պարծենալ նրանց վրայ ունեցած իրաւունքով:

— Հա-ա-ա՛ անիծուածներ: Հա-ա-ա՛ խախրա ընկնիք դուք: Հա՛, վախեցա՞ք:

Այդ ճերմակ, աչխէտ ու ճարտուկ ձիաները չէին հասկանում, թէ սա ինչո՞ւ են իրենց ստիպում միեւնոյն տեղում աչդպէս պտոյտ գալով ոտնակոխ անել ցորենի դարմանը: Նրանք վազում էին դժկամակութեամբ, կարծես զօռով եւ կոտորուած սրտով պոչները ճոճելէն: Բամին բարձրացնում էր նրանց սմբակների տակից ամբողջ ոսկեգոյն դարմանի ամպեր եւ տանում վանդակապատի վրայով հեռուները:

(*) Նայն պատկերն էր մինչ այսօր բոլոր այստեղի հայ գիւղերում, այսինքն ոչ ծառեր, ոչ ալ բուսականութիւն, բանջարանոց եւ միայն խորհրդայնացումից յետոյ ուշքի են եկել եւ ծառեր տնկել...

Ծ.Թ.

Բարձր եւ թարմ դէզերի շուրջը, փոցիներ ձեռներին, վխտում էին կնանիք, շարժում սայլեր։ Իսկ դէզերի ետեւի միւս բակում, նոյնպիսի սիւնի շուրջը պտըտում էր մի այլ գիւթին նոյնատեսակ ձիերի, եւ մի այլ նոյնատեսակ խախով մտրակում ու ծաղրում էր նրանց։

Սանդուխթի աստիճանները, որոնց վրայ ես նստած էի, չատ տաք էին, տաքի ոյժից բարակ ճաղերի եւ լուսամուտների շրջանակների վրայ տեղ տեղ դուրս էր ընկել փայտի սոսի՜նձը։ Աստիճանների եւ փեղկերի տակ ստուերի շերտերում իրար էին սեղմուել կարմիր բողո՜ններ։ Արեգակը այրում էր եւ գլուխս, եւ կուրծքս, եւ մէջքս։ Բայց այդ ամէնը ես բանի տեղ չէի դնում։ Ես միայն զգում էի, որ ինձնից այն կողմ նախասնեակի եւ սենեակների տախտակէ յատակին տկտկացնելով ման են գալիս բոբիկ ոտքեր։

Ձայի ամանները հաւաքելով, Մարիամը վաղելով անցաւ աստիճանների վրայից, վրաս քամի բուրբելով, եւ թռչունի նման թռաւ դէպ ի ծխաթափ եղած մի շինութիւն, երեւի խոհանոց², որտեղից փչում էր խորոված ոչխարի մըսի հոտ եւ լսում բարկացած հայերէն խօսակցութիւն։ Նա անյայտացաւ խաւար դրան մէջ, իսկ նրա տեղ չէմքում երեւաց մի պառաւ կռացած հայ կին, երեսը կարմիր, եւ կանաչ շալվար հագած։ Պառաւ բարկացած էր եւ մէկին անարգում էր։ Շուտով չէմքում երեւաց եւ Մալեան։ Խոհանոցի տաքից նա կարմրել էր, ուսին բռնած էր մի մեծ հաց(1), որի ծանրութեան տակ նա ծռուել էր գեղեցիկ կերպով։ Վաղելով բակի միջով, նա գնաց կալատեղի, սուղուելով յարդի ոսկեգոյն ամպի մէջ եւ անյայտացաւ սայլերի ետեւում։ Խախովը որ քշում էր ձիերին, ցած բաց թողեց մտրակը, խաղաղուեց եւ մի րոպէ լսելով նայեց սայլերի կողմ, յետոյ երբ Հայուհին նորից երեւաց ձիե-

րի մօտ եւ անցաւ ցանկապատի վրայով, նա ճանապարհ քցեց նրան աչքերով եւ ձիաների վրայ այնպիսի մի տոնով կանչեց, որ կարծես չատ բարկացած էր։

— Ա՛, չար ոգիներ, անդունդ գլորուէք դուք... :

Եւ յետոյ բոլոր ժամանակ ես անդադար լսում էի Մարիամին բոբիկ ոտքերի քայլերը, տեսնում էի որպիսի լուրջ եւ հոգսալի դէմքով նա թռչում էր բակով։ Կամ վազում էր աստիճաններով՝ ինձ քամի անելով, կամ խոհանոց, կամ դէպ ի կալ, կամ դարբաղից դուրս, եւ ես հազիւ էի հասնում գլուխս ծռել, որ հետեւիմ նրա ետեւից։

Եւ որքան շուտ շուտ էր իրա գեղեցկութեամբ իմ աչքերի առջեւ նշմարւում նա, այնքան աւելի էր իմ թախիժը ուժեղանում։ Ես խղճում էի եւ ինձ, եւ նրան, եւ խախովին, որ ամէն անգամ իր հայեացքով ճանապարհ էր քցում նրան, երբ նա յարդի քուլաների միջով վազում էր դէպ ի սայլերը։ Արդեօք նախա՞նձ էր իմ մէջ դէպ ի նրա գեղեցկութիւնը, թէ՛ արսուում էի, որ այդ աղջիկը իմս չէ եւ երբեք իմը չի էլ լինելու, որ ես նրա համար մի օտար եմ, թէ խառն մի զգացմունք էր, որ նրա առօրինակ գեղեցկութիւնը պատահական է, չպէտք մի բան է, ինչպէս ամէն ինչ երկրի վրայ, ոչ յաւիտենական։ Կամ, գուցէ իմ թախիժը այն առանձնայատուկ զգացմունքն է, որը մարդու մէջ զարթնում է իսկական գեղեցկութիւնը գիտելիս, Աստուած գիտէ։

Սպասելու երեք ժամերը աննշմարելիօրէն անցան։ Ինձ թուաց, կուշտ կերպով Մարիամին եւ զեւ չգիտած, Կարպոն արդէն ձիին տարել էր գետը, լողացրել եւ բերել սկսել լծել։ Ձին թաց էր, եւ բաւականութիւնից փռնչում էր եւ սմբակներով խփում լծակներին, Կարպոն կանչում էր նրա վրայ «Յետ կանգնի՛ր»։ Պապիկս էլ զարթնեց։ Մալեան ճոնչոցով բացեց մեզ համար դարբաղը. մենք նստեցինք սայլ եւ բակից դուրս եկանք։ Գնում էինք մենք անխօս, կարծես մէկգմէկու վրայ բարկացած։

(1) Միասնիկեան քայոնի հայ բոլոր գիւղերում ընդունուած հացը ռուսական կալաշնի է։

Երբ արդէն երկու երեք ժամից յետոյ հետում երեւացին Ռոստոմն ու Նախիջևանը, Կարպոն, որ մինչ այդ բոլոր ժամանակ լուռ էր, արագութեամբ յետ նայեց եւ ասաց.

— Բայց ի՞նչ հրաշալի էր Արմեաշկայի աղջիկը:

Նա մտրակեց ձիաներին:

Բ.

Մի այլ անգամ, երբ արդէն ուսանող էի, երկաթուղով դնում էի դէպ ի հարաւ: Մայիս էր: Մի կայարանում, որը կարծեմ Բելգորոդի եւ Խարկովի մէջտեղումն էր, վակոնից ելայ պատփորմ գրօնեկու:

Կայարանեան այդում, պատփորմում եւ դաշտում իջել էր երկոյի ստուերը, կայարանը իրենով վարագուրում էր արեւի մայրամուտը, բայց շոգեկառքից ելնող ծխի ամպերը քնքոյշ վարդագոյն ներկում բարձունքները ցոյց էին տալիս, որ արեւը զեռ բոլորովին մայր չի մտել:

Պատփորմով անցուղարձիս նկատեցի, որ գրօնող ճամբորդների մեծամասնութիւնը ման էր գալիս եւ կանգ առնում երկրորդ կլասի վակոնի մի լուսամտի առջեւ դէմքերի այնպիսի արտայայտութեամբ, որ կարծես այդ վակոնում նստած էր մի ինչ որ նշանաւոր մարդ: Հետաքրքրուողների միջեւ, որոնց ես հանդիպեցի այդ վակոնի մօտ, իմիջի ալոց գտնուում էր եւ իմ ուղեկից արտիլերի մի սպայ, որը մի խելօք, ջերմ ու համակրելի տղայ էր, ինչպէս եւ բոլորը, որոնց հետ մենք ծանօթանում ենք ճանապարհում պատահաբար եւ ոչ երկար ժամանակի համար:

— Այդ ինչին էք նայում, — հարցրի ես:

Նա պատասխան չտեց եւ միայն աչքերով ցոյց տուեց մի կանացի պատկերի վրայ: Նա 17-18 տարեկան ջահիլ աղջիկ էր, ուսական զգեստ հագած, գլուխը բաց, վերնագգեստը անփոյթօրէն մի ուսի վրայ քցած: Երեւում էր, որ նա ճամբորդ չէր, այլ գուցէ կայարանապետի կամ քոյրը եւ կամ աղջիկը: Նա կանգնած էր վակոնի լուսամտին մօտիկ եւ ինչ որ մի հասակաւոր ճամբորդ կնոջ հետ խօսակցութեան մէջ էր: Առաջ քան ես կարող եղայ հաշիւ տալ ինձ տեսածիս վերաբերմամբ, յանկարծ ինձ պատեց մի զգացմունք,

որի նմանը զգացել էի երբեմն հայկական գիւղում:

Այդ աղջիկը զարմանալի մի զեղեցկուհի էր, եւ այդ անկասկած էր թէ՛ ինձ համար եւ թէ՛ այն ամենքի համար, որոնք ինձ հետ նայում էին նրան:

Եթէ, ինչպէս ընդունուած է, նկարագրելու լինես նրա արտաքին մասերը առանձին-առանձին, իսկապէս զեղեցիկ էին միայն նրա սպիտակագոյն, ալիքաձեւ, թանձր մազերը, որոնք ազատ թողուած եւ զլխի վրայ սե ժապաւնով կապուած էին, իսկ միւս բոլոր մասերը կամ անկանոն էին, կամ շատ սովորական: Արդեօք նրա կոկետութիւն անելու առանձին ձեւի՞ց էր, թէ կարճատեսութիւնից, նրա աչքերը կկոցած էին, քիթը անմատչօրէն դէպ ի վեր բարձրացած, բերանը փոքր-պրոֆիլը թոյլ ու դանդաղ զճանկարուած, ուսերը տարիքին ոչ վայել նեղ, բայց եւ այնպէս այդ աղջիկը գործում էր իսկական զեղեցկուհու տպաւորութիւն, եւ, նայելով նրան, ես կարող էի համոզուել, որ Ռուսի դէմքին, նրա համար որ նա զեղեցիկ թուայ, կարելոր չէ ունենալ դէմքի կանոնաւոր խտապահանջ զծեր, այդ բաւական չէ, նոյնիսկ եթէ այդ աղջկայ դէպ ի վեր ցցուած քթի փոխարէն ուրիշը դնէինք, ինչպիսին հայ աղջկայ կա, նոնաւոր ու անսխալ պատասիկ քիթն էր, այն ժամանակ, թուում է սրանից նրա դէմքը կը կորցնէր իր բոլոր զեղեցկութիւնը:

Լուսամտի մօտ կանգնած խօսակցում էր այդ աղջիկը, երեկոյի խոնաւութիւնից կուչ գալով, յաճախ մեր վրայ նայելով, երբեմն ձեռները, կողքերին էր դնում, երբեմն բարձրացնում էր դէպ ի գլուխը մազերը շոկելու համար, խօսում էր, ծիծաղում, մէկ դէմքի վրայ զարմանք արտայայտելով, մէկսարսափ, եւ ես չեմ յիշում մի վայրկեան, որ նրա մարմինը եւ երեսը հանդիստ լինէին: Նրա զեղեցկութեան բոլոր գաղտնիքը եւ հմայքը հէնց այդ մանր, անվերջ զեղեցիկ շարժումներին, ժպտի, դէմքի խաղերի, մեղ վրայ արագօրէն հայեացքների մէջ էր պարունակուում եւ այդ շարժմունքների նուրբ շնորհի ու ջահիլութեան դուզակցութեան մէջ, թարմութեան մէջ, հոգու մաքրութեան, որ հնչում էր նրա ծիծաղի եւ ձայնի մէջ, եւ այն թուութեան մէջ, որը մենք

այնպէս սիրում ենք երեխաների, թոշունների, դեռահաս եղջերուների եւ մատաղահաս ծառերի մէջ:

Սա մի թիթեռնիկային գեղեցկութիւն էր, որին այնպէս վայելում են վախը, այգիին մէջ թրթռալը, ծիծաղը, եւ ուրախութիւնը, որը լուրջ մտքի, տխրութեան, եւ հանգստութեան հետ չի բռնում, եւ թւում է բաւական է որ պլաշտօրմի վրայ մի լաւ քամի փչի, կամ մի անձրեւ գայ, որպէս զի փխրուն մարմինը յանկարծ թառամի, եւ գեղեցկութիւնը ցրիւ գայ, ինչպէս ծաղկի փոշին քմահաճ:

— Այսպէ՛ս... արի քաշելով մրմնաց ըսպան, երբ մենք, երկրորդ զանգից յետոյ ուղղուեցինք դէպ ի մեր վակոնը:

Իայց թէ ի՞նչ էր նշանակում նրա «այսպէս»ը, պարտք չեմ համարում դատել:

Գուցէ նրա համար ցաւալի էր եւ նա չէր ուզում հեռանալ գեղեցկուհուց եւ զարնանային երեկոյից ու մտնել խեղդուկ վակոնի մէջ, կամ թէ, թերեւս նրա, ե ինձ համար, անհաշիւ ամսասլի էր ե՛ւ գեղեցկուհին, ե՛ւ մենք, ե՛ւ ես ե՛ւ բոլոր ճամբորդները, որոնք ծոյլ ու չկամօրէն քաշում էին դէպ ի իրենց վակոնները: Անցնելով կայարանի պատուհանի մօտով, որի յետեւում, իր ապարատիքով նստած էր գեղնած դէմքով, չէկ մազերով բարձր գանգուրներով եւ գունաթափ ուժեղ ալտոսկրներով տեղեւորաֆիստը, սպան հառաչեց եւ ասաց.

— Գրադ եմ գալիս, որ այդ տեղեկրաֆիստը սիրահարուած է այն գեղեցկուհու վրայ: Ապրել դաշտի մէջ մի տանիքի տակ այդ օդային արարածի հետ եւ չսիրահարուել, — բարձր է մարդկային ուժից: Իսկ ո՞րպիսի դժբախտութիւն է, իմ բարեկամ, ո՞րպիսի ծաղր, լինել կորամէջք, գզգզուած, գունաթափ, կարգին եւ խելքը չկորցրած եւ սիրահարուել այդ գեղեցիկ ու թեթեւամիտ աղջկայ վրայ, որը մեզ վրայ զրօյի չափ ու չղարձրեց: Կամ թէ, աւելի եւս վատ. երեւակայեցէ՛ք, որ այդ տեղեկրաֆիստը սիրահարուած է եւ որ միեւնոյն

ժամանակ ամուսնացած է եւ որ կինը նոյնպէս կորամէջք է, գզգզուած ու կարգին, ինչպէս եւ նա ինքն է...: Տանջանք է:

Մեր վակոնի մօտ, տախտակամածի յենառանին թիկնած կանգնած էր կոնդուկտորը եւ նայում էր այն կողմ, որտեղ կանգնած էր գեղեցկուհին. եւ նրա ցամաքած, կախուած, տըհածելի կոշտ, անքուն անցրած գիշերներից եւ վակոնների օրօրուելուց խոնջած դէմքը արտայայտում էր յոգնածութիւն եւ խորին տխրութիւն, որպէս թէ այն աղջկայ մէջ նա տեսնում էր իր ջահելութիւնը, բաղդաւորութիւնը, իր սթափութիւնը, մաքրութիւնը, կնոջը, զաւակներին, որպէս թէ նա խոստովանում էր եւ ըզգում իր ամբողջ գոյութեամբ, որ այդ աղջիկը իրենք չի ե թէ մինչեւ սոյնօրական մարդկայնական, ճամբորդական բախտը իրա համար՝ իր վաղաժամ ծերութիւնով, անչնորհութիւնով եւ յուզալի դէմքով՝ նոյնքան հեռու է, որքան մինչեւ երկինք:

Շնչեց երրորդ զանգակը, փչեցին սուլիչները եւ գնացքը ծուօրէն շարժուեց: Մեր լուսամուտների առջեւ երեւացին սկզբում կոնդուկտորը, կայարանի կառավարիչը, յետոյ այգին, գեղեցկուհին իր հրաշալի մանկայատուկ խորամանկ ժպիտով...

Դուրս հանելով գլուխս, ես ետ նայեցի եւ տեսայ ինչպէս նա աչքով ճանապարհ քցելով մեր գնացքը, պլատֆորմով անցաւ պատուհանի առջեւով, որտեղ նստած էր տեղեկրաֆիստը, շտկեց իր մազերը եւ վաղեց այգի: Կայարանը արդէն չէր ծածկում արեւմուտը. դաշտը բաց էր. բայց արեւը արդէն նստել էր, եւ ծուխի սեւ քուլաները փռուում էին թաւհայ կանաչ աշնանացանների վրայ: Թախծալի էր եւ զարնանային օդում ե՛ւ մթացող երկնքում ե՛ւ վակոնի մէջ:

Ծանօթ կոնտուկտորը մտաւ վակոն եւ սկուեց վառել մոմերը:

Քարգմ. Ս. ԱՐԵՎԷԱՆ

Ն. Նախիջեւան